การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการจัดการแหล่งเรียนรู้ บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย*

สุพัฒน์ พระเมืองคง[1], นพพล แก่งจำปา[2]
[1]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
[2]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Email: nineisao2013@gmail.com, nopphon@msu.ac.th

Received: September 14, 2019
Revised: November 09, 2019
Accepted: November 13, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 2) ศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นบ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย การดำเนินการวิจัยใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าจากประชาชนในพื้นที่ ประกอบกับข้อมูลจากเอกสาร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ ประเด็นการสนทนากลุ่ม และการทำแผนที่ชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำเสนอรายงานการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านทรายขาวมีพัฒนาการความเป็นชุมชนระดับเมืองในยุคจารีตมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 โดยมีสถานะเป็นหัวเมืองหน้าด่านสำคัญของราชอาณาจักรล้านช้าง แต่ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 23 ทรายขาวถูกลดบทบาทลง กระทั่งมีสถานะเป็นหมู่บ้าน เมื่อราชอาณาจักรล้านช้างล่มสลายช่วงทศวรรษ 2370 เมื่อก้าวสู่สมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของบ้านทรายขาวที่สำคัญเกิดขึ้นใน “ยุคพัฒนา” ช่วงทศวรรษ 2500 อันเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านการคมนาคมและโครงสร้างพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชน รวมทั้งการเคลื่อนย้ายของผู้คนไปทำงานนอกภาคการเกษตร ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เข้มข้นขึ้นอย่างมาก ในช่วงทศวรรษ 2540 ชาวบ้านมีช่องทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ทั้งการทำงานในภาคการผลิตอุตสาหกรรม การขายสลากกินแบ่งรัฐบาล และการเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากอดีต 2) แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้เหล่านี้เบื้องต้นควรสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านทรายขาว ที่เปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มสังคมต่างๆ ได้มี “ตัวตน” ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเกิดเมืองนอนของตน เพื่อให้ทุกคนเล็งเห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มี ก่อนปลูกฝังและถ่ายทอดสู่ชุมชนผ่านการศึกษาในระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ชุมชน บ้านทรายขาว

---

*บทความนี้เรียบเรียงจากงานวิจัย การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการจัดการแหล่งเรียนรู้ บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ปีงบประมาณ 2560

A Historical Learning Process for Learning Resources Management: A Case Study of Saikhoa Village Wangsapung District Loei Province*

Supat Pramuengkong[1] , Nopphon Kaengjampa[2]
[1]Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University
[2]Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University
Email: nineisao2013@gmail.com, nopphon@msu.ac.th

Received: September 14, 2019
Revised: November 09, 2019
Accepted: November 13, 2019

Abstract

The study aims to explore the body of knowledge of the local history and investigate the way of local learning management of Sai Khao Village in Sai Khao sub-district, Wangsapung district, Loei, Thailand. Data were collected by the interview and group discussion as oral of the ancient history and from local people and other related documents. The research instruments were interview questions, discussion topics, and community mapping. The data then were analyzed and presented in descriptive style. The study shows that Sai Khao Village has developed its conservative urbanization since the 19th B.E. as an important fortress of the Kingdom of Lanchang. However, after the 23rd B.E. Sai Khao was declining and finally became a village when Lanchang collapsed in 1727. In the modern world, Sai Khao changed as the economic and social changes in the "Development Era" in 1957. This was a result of the development of transportation and infrastructure which caused community expansion and migration from rural areas to urban ones. In 1997, the changes became even more intense since the locals have had more ways to make money such as working in a factory, selling lottery, and doing commercial agriculture. All of these made changes in rural lives. Other than that the study finds that the learning resource management should create the body of knowledge of Sai khao local history as an open space for various groups to be a part of their own community "identity". This will encourage the people to recognize the values of their history and culture before fostering and conveying this knowledge to the community through formal education and private learning.

Keywords: Local history, Learning resources, Sai Khoa village

*This article is compiled from research project on A study of local history for the management of learning resources at Ban Sai Khao, Sai Khao Subdistrict, Wang Saphung District, Loei Province, funded by the national budget of Loei Rajabhat University, fiscal year 2017

บทนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทยมีความสำคัญมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา มีการสัมมนาหรือประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในจังหวัดต่างๆ (ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2529:138-154) มีสถาบันวิจัยเกี่ยวกับท้องถิ่นก่อตัวขึ้นหลายแห่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค เช่น สถาบันวิจัยสังคม สถาบันชาวเขา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น มีวารสารวิชาการที่นำเสนอเรื่องราวของท้องถิ่นเปิดตัวหลายฉบับ เช่น เมืองโบราณ (2517) รวมบทความประวัติศาสตร์ (2521) ศิลปวัฒนธรรม (2522) เป็นต้น กระทั่งมีการบรรจุประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของแผนการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ.2521 (ยงยุทธ ชูแว่น, 2551:98-99; ธงชัย วินิจจะกูล, 2543:29-30) ซึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นสืบเนื่องเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่ได้มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน (ราชกิจานุเบกษา, 2542:8)

อย่างไรก็ตาม ในทางการปฏิบัติ มีองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกมากที่ยังไม่ได้รับการให้ความสำคัญตลอดจนการจัดการหรือพัฒนาให้เกิดเป็นแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นในทางที่เหมาะสม ท้องถิ่นบางแห่งมีความเป็นมาที่ยาวนาน มีองค์ความรู้ในด้านภาษา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงการมีแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การศึกษาและพัฒนา ทว่ากลับถูกละเลยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงผู้คนในท้องถิ่นเอง หรือในบางพื้นที่ แม้ว่าจะมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แต่ผลการศึกษาก็จำกัดวงอยู่แค่เพียงเรื่องของชนชั้นนำ เป็นประวัติศาสตร์ที่เน้นในส่วนกิจกรรมของผู้นำเป็นหลักไม่ใช่เรื่องราวของผู้คนธรรมดาสามัญ หรือไม่ก็เป็นประวัติศาสตร์ที่เน้นแต่เพียงด้านความยิ่งใหญ่ รุ่งเรือง และความสูงส่งดีงามของแต่ละท้องถิ่น โดยมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆ ของท้องถิ่นอย่างรอบด้าน

บทความการวิจัยนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อพยายามข้ามพ้นข้อจำกัดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นข้างต้น รวมทั้งส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่นตน โดยเลือกบ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นพื้นที่เป้าหมายด้วยเหตุผล ประการแรก บ้านทรายขาวเป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นมายาวนาน จากข้อมูลตำนานและความเชื่อของคนท้องถิ่นระบุถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในดินแดนบ้านทรายขาวในอดีตกับราชอาณาจักรล้านช้างในฐานะการเป็นเมืองหน้าด่านที่ปกครองโดยเชื้อพระวงศ์ นอกจากนี้ ทรายขาวยังเป็นหมู่บ้านเริ่มแรกที่เชื่อกันว่าเป็นจุดกำเนิดของจังหวัดเลย

(เติม วิพาคย์พจนกิจ, 2530: 284-285; สำนักศึกษาธิการจังหวัดเลย, 2543: 58) ประการที่สอง บ้านทรายขาวอุดมไปด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรมหลายอย่าง ทั้งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น พระธาตุกุดเฮือคำ ที่ตามตำนานระบุว่าสร้างขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผู้คนในท้องถิ่นทรายขาวทุกคนยังคงยึดมั่นถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น พิธีกรรมเลี้ยงปี ซึ่งจัดขึ้นเพื่อเคารพต่อวิญญาณผีเจ้านายและบรรพบุรุษให้ปกปักรักษาหมู่บ้านให้ร่มเย็น ประการที่สาม แม้ว่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทรายขาวจะแสดงถึงร่องรอยของวิถีชีวิตผู้คนที่ดำเนินสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน แต่เนื้อหาโดยส่วนใหญ่จำกัดวงอยู่แค่เพียงเรื่องของชนชั้นนำ ไม่ใช่เรื่องราวของประชาชนท้องถิ่น สิ่งสำคัญก็คือ ข้อมูลและทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีนั้น ขาดการรวบรวม ตรวจสอบและจัดการอย่างเป็นระบบ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่ายิ่งที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านทรายขาว เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นเกิดกระบวนการเรียนรู้ สำนึกในคุณค่าและเล็งเห็นความสำคัญ อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นบ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ข้อมูลในการวิจัยใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) จากประชาชนในพื้นที่บ้านทรายขาว หมู่ที่ 2, 5, 6, 11, 17 และบ้านฟากเลย หมู่ที่ 10 ของตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ประกอบกับข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Source) เช่น จดหมายเหตุทางราชการ บันทึกของชาวต่างชาติ บันทึกของคนท้องถิ่น รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) เช่น พงศาวดาร วิทยานิพนธ์ วารสารวิชาการ สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ ประเด็นการสนทนากลุ่ม และการทำแผนที่ชุมชน แล้วนำเสนอรายงานการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive)

สรุปผล

คณะผู้วิจัยแบ่งประเด็นการอธิบายผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1. องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชน

"ทรายขาว" คือหมู่บ้านหนึ่งในการปกครองของอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางด้านใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยตอนบน บ้านเรือนของชาวบ้านกระจายตัวตามสองฟากฝั่งถนนหลวงหมายเลข 2016 (หล่มเก่า-วังสะพุง) โดยมีแม่น้ำเลยไหลขนานไปกับแนวถนนบริเวณด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน ชื่อบ้านนามเมืองทรายขาวตามคำอธิบายในประวัติศาสตร์จังหวัดเลยสันนิษฐานว่าคือ "เมืองเซไล" ที่ผู้คนในเมืองแห่งนี้ต่อมาได้อพยพย้ายถิ่นไปตั้งเมืองเลย (เติม วิพาคย์พจนกิจ, 2530, 284-285; สำนักศึกษาธิการจังหวัดเลย, 2543:58) แต่จากการตรวจสอบเอกสารประวัติศาสตร์ของคณะผู้วิจัยไม่พบ "เซไล" ในเอกสารชิ้นใด ตรงกันข้ามกลับพบ "ซายขาว" ในเอกสารหลายชิ้นที่ย้อนอายุสมัยไปได้ไกลถึงพุทธศตวรรษที่ 19 เช่น ใน "นิทานเรื่องขุนบรมราชาพงศาวดารเมืองลานช้าง" ระบุว่าเจ้าเมือง "ซายขาว" เป็นขุนใหญ่ขอบเมืองที่ดูแลด่านสามหมื่นร่วมกับเมืองแก่นท้าวและเมืองหนองบัว (กรมศิลปากร, 2545: 156) ใน "พงศาวดารล้านช้างถ้อยคำตามฉบับเดิม" มีถ้อยความพาดพิงถึงซายขาวว่าเป็น "เมืองซ้าย" ที่พระยาไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วฯเคยปกครองก่อนขึ้นครองราชย์ (กรมศิลปากร, 2545: 29-30) ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดเกล้าฯ ให้อภิเษก "พระยาซ้ายขวา" หรือขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้างสืบแทนพระราชบิดา (กรมศิลปากร, 2515: 451) รวมถึงข้อความในจารึกฐาน "พระบางทรายขาว" หรือ "พระบางเมืองเลย" ที่ระบุการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ไว้ ณ วัดกลาง "เมืองซายขาว" เมื่อ จ.ศ. 1094 (พ.ศ.2255) (กรมศิลปากร, 2544: 64-65) จากหลักฐานที่พบแสดงให้เห็นว่า "ทรายขาว" ถูกใช้เป็นชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของการก่อตั้งชุมชน คณะผู้วิจัยสันนิษฐานว่าที่มาของชื่อ "ทรายขาว" ดังกล่าวคงมีความสัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศและทรัพยากรที่มีโดดเด่นในท้องถิ่น เนื่องจากข้อมูลการสัมภาษณ์ของชาวบ้านได้ระบุว่าแม่น้ำเลยในช่วงบริเวณที่ไหลผ่านหมู่บ้านในอดีตนั้นฤดูแล้งน้ำจะแห้งขอด ปรากฏหาดทรายสีขาวเป็นบริเวณกว้าง ฉะนั้นชื่อบ้าน "ทรายขาว" อาจมาจากหาดทรายสีขาวของแม่น้ำเลยยามแล้งที่ว่านี้

บ้านทรายขาวและชุมชนในลุ่มแม่น้ำเลยโดยรอบปรากฏหลักฐานการอยู่อาศัยของผู้คนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และมีพัฒนาการความเป็นชุมชนระดับเมืองมา

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ดังจะเห็นได้จากการมีสถานะเป็นหัวเมืองหน้าด่านสำคัญของราชอาณาจักรล้านช้าง (กรมศิลปากร, 2545: 156) อีกทั้งชุมชนแห่งนี้ยังตั้งอยู่บนเส้นทางการติดต่อโบราณระหว่างศูนย์อำนาจที่ลุ่มน้ำโขงกับศูนย์อำนาจที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นแหล่งทรัพยากรของป่าและแร่ธาตุที่ตลาดในขณะนั้นมีความต้องการ (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2558)

ในพุทธศตวรรษที่ 20-21 ยังพบว่า ผู้ปกครองเมืองทรายขาวมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรล้านช้าง โดยปรากฏหลักฐานระบุว่ามีพระมหากษัตริย์ล้านช้างอย่างน้อย 2 พระองค์ที่เคยเป็นเจ้านายปกครองเมืองทรายขาวก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ฯ คือ พระยาไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว (พ.ศ. 1992-2023) และพระยาสุวรรณบัลลังก์ (พ.ศ. 2023-2029) ตามความตอนหนึ่งใน “นิทานเรื่องขุนบรมราชาพงศาวดารล้านช้าง”ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในปี พ.ศ 2022 จักรพรรดิเวียดนามได้นำกองทัพแกวมาตีหลวงพระบางในรัชกาลพระยาไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วจนต้องถอยร่นลงมาถึงเมืองเชียงคาน พระองค์ได้มีรับสั่งให้พระยาสุวรรณบัลลังก์พระราชโอรสนำกำลังทหารจากเมืองทรายขาวไปช่วยต่อสู้ กระทั่งสามารถขับไล่ทหารแกวออกไปได้ (กรมศิลปากร, 2545: 29-30)

เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเมืองทรายขาวมีไพร่พลอาศัยอยู่มากพอสมควร จึงทำให้สามารถยกทัพไปขับไล่กองทัพแกวจากเมืองหลวงพระบางได้ ทั้งที่กองทัพหลวงพระบางนั้นถูกตีแตกพ่ายจนต้องถอยร่นลงมาเมืองเชียงคาน นอกจากนี้ ยังแสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้ปกครองและชาวเมืองทรายขาวที่มีต่อราชสำนักและผู้คนที่เมืองหลวงพระบางด้วย อย่างไรก็ดี หลังจากที่พระยาสุวรรณบัลลังก์ขึ้นครองราชย์ บทบาทและความสำคัญของเมืองทรายขาวได้ลดลงไป ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมในอาณาจักรล้านช้างที่มีการย้ายราชธานีจากเมืองหลวงพระบางลงมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2103 (สิลา วีระวงศ์, 2540) และการเปลี่ยนแปลงกลุ่มราชวงศ์ที่ปกครอง ซึ่งอาจกระทบต่อการจัดสรรอำนาจในการปกครองหัวเมืองสำคัญๆ ท้ายที่สุดทำให้เมืองทรายขาวที่เคยมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพระมหากษัตริย์ถูกลดอำนาจและบทบาทลงให้เป็นเพียงแค่ขุนนางท้องถิ่น กระทั่งทศรวรรษ 2370 ที่ราชสำนักล้านช้างเวียงจันทน์ล่มสลายภายหลังเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ ปรากฏหลักฐานว่าทรายขาวเป็นเพียงหมู่บ้านหนึ่งที่ขึ้นต่อเมืองเลยเท่านั้น (กรมศิลปากร, 2530: 25-26)

เมื่อก้าวสู่สมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของบ้านทรายขาวที่สำคัญเกิดขึ้นในทศวรรษ 2500 หรือ “ยุคพัฒนา” อันเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านการคมนาคมและโครงสร้างพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชน กล่าวคือ ชาวบ้านให้สัมภาษณ์ตรงกันว่าถนนหลวง หมายเลข 2016 (วังสะพุง-หล่มเก่า) ที่ตัดผ่านหมู่บ้าน

ในช่วงปี พ.ศ. 2500 ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนจากพื้นที่บ้านทรายขาว หมู่ที่ 5 และ หมู่ที่ 6 ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในยุคเริ่มแรก ออกมาสู่พื้นที่ซึ่งถนนเส้นนี้ตัดผ่าน ต่อมาเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านหนาแน่นขึ้น พื้นที่ซึ่งชุมชนขยายตัวออกมาใหม่ ได้ถูกแบ่งเขตการปกครองออกเป็นบ้านทรายขาว หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 11 และ หมู่ที่17 ดังที่เห็นในปัจจุบัน ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ยังมีสาธารณูปโภคด้านอื่นๆ ที่รัฐขยายลงสู่บ้านทรายขาวในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โรงเรียน สถานผดุงครรภ์ด้านการแพทย์และสาธารณสุข เป็นต้น (คำหยาด บรรพลา, 2560: สัมภาษณ์; ทองคิด พุทธาคำ, 2560: สัมภาษณ์; พวงจันทร์ คำภา, 2560: สัมภาษณ์)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบ้านทรายขาว นอกเหนือจากประเด็นทางสังคมยังมีประเด็นเศรษฐกิจรวมอยู่ด้วย นับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ชาวบ้านไม่ได้ประกอบการผลิตแบบยังชีพอย่างสังคมเกษตรกรรมในอดีตแล้ว ส่วนใหญ่มีอาชีพที่สัมพันธ์กับการเกษตรเชิงพาณิชย์ เช่น การปลูกพืชพาณิชย์อย่างข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา ตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในภาคการผลิตอุตสาหกรรมตามเมืองใหญ่ๆ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ที่พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีประสบการณ์เดินทางออกไปทำงานนอกชุมชน ถ้าหากไม่ใช่กรุงเทพมหานครก็เป็นเมืองที่เป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม เช่น ชลบุรี ระยอง อยุธยา เป็นต้น (กองไล ป้องกัน, 2560: สัมภาษณ์, อัมพร มีมะจำ, 2560: สัมภาษณ์) ที่สำคัญคือ “การเดินทางออกไปขายล็อตเตอรี่ หรือสลากกินแบ่งรัฐบาล” ซึ่งชาวบ้านทรายขาวเป็นหมู่บ้านแรกของจังหวัดเลยที่เดินทางออกไปขายจนกลายเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของคนเมืองเลย (วชิรวรรณ เทียมทัน, 2545)

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ชาวบ้านเผชิญดังกล่าว ความรู้ในด้าน “ประวัติศาสตร์” อาจเป็นแนวทางที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เนื่องจากประวัติศาสตร์เสมือน “ความทรงจำร่วมของสังคม” ที่ทำให้สมาชิกของสังคมหนึ่งๆ รับรู้ว่าอะไรคือความสำเร็จและความล้มเหลวในอดีตที่ผ่านมา และเป็นกลไกสำคัญในการสร้างตัวตนของสังคม ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์สังคมตนนั้น “แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น”เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะนำพาให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว

2. แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านทรายขาว: สภาพ ปัญหาและแนวทางการจัดการ

แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเรียกได้ว่าเป็นแหล่งวิทยาการในชุมชนที่สามารถเรียนรู้จากชุมชนในเรื่องต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ประวัติ ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ ฯลฯ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 4) จาก

ข้อมูลการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ พบว่า ภายในบริเวณบ้านทรายขาวมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมหลายอย่าง ทั้งร่องรอยโบราณสถานที่บ่งบอกถึงพัฒนาการความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของชุมชน สถานที่ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผู้คนในท้องถิ่นทรายขาวทุกคนยังคงยึดมั่นถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ของชุมชน ได้แก่

1) วัดโพธิ์เย็น หรือ วัดใต้ ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำเลย ด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ในเขตการปกครองของบ้านทรายขาวใน หมู่ที่ 6 ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านเชื่อว่าวัดโพธิ์เย็น สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าร่มขาว เจ้าเมืองเชไลคนแรก อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจของคณะวิจัย พบว่าภายในอุโบสถมีพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะล้านช้างฝีมือช่างพื้นบ้าน ขนาดหน้าตัก 1.2 เมตรเป็นพระประธาน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-24

2) วัดกู่คำ หรือ วัดกลาง ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งซ้ายแม่น้ำเลย ด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน ถัดจากวัดโพธิ์เย็นมาทางด้านทิศตะวันออกประมาณ 100 เมตร รอบๆ อาณาบริเวณวัดมีพระเจดีย์ที่ชาวบ้านเรียกชื่อว่า “พระธาตุกู่คำ” หรือ “พระธาตุกุดเฮือคำ” หรือ “ธาตุเฮือคำ” เป็นพระเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมศิลปะลาวอายุประมาณทศวรรษที่ 23-24 ประดิษฐานอยู่ด้านทิศตะวันออกของวัด บริเวณหัวสะพานที่จะข้ามฝั่งไปยังบ้านฟากเลย หมู่ที่ 10 โดยปัจจุบันเจดีย์แห่งนี้ได้รับการบูรณะจนเปลี่ยนรูปทรงใหม่

3) วัดเทิง ตั้งอยู่ตรงกลางชุมชนบ้านทรายขาว ในพื้นที่ของบ้านทรายขาวกลาง หมู่ที่ 5 ตรงข้ามกับโรงเรียนชุมชนทรายขาว โดยคำว่า “เทิง” ในภาษาถิ่นแปลว่า ตั้งอยู่ข้างบน หรือ ตั้งอยู่สูงกว่า ตรงข้ามกับคำว่า “ลุ่ม” หรือ “หลุ่ม” วัดเทิงจึงหมายถึงวัดที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่สูงกว่า โดยปัจจุบันเป็นวัดร้างที่หลงเหลือเพียงเนินอิฐของซากพระประธานเท่านั้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านเชื่อว่า วัดเทิงสร้างขึ้นในสมัยท้าวหล้าน้ำ เจ้าเมืองคนที่ 3 ที่ปกครองเมืองทรายขาว ในช่วงปี พ.ศ. 2015 ซึ่งท้าวหล้าน้ำนี้เองที่ชาวบ้านเชื่อว่าได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์หลวงพระบางมีพระนามว่า พระยาหล้าแสนไทไตรภูวนาท (พ.ศ. 2029-2039)

4) วัดทุ่ง หรือ วัดหลุ่ม (ลุ่มต่ำ) ซึ่งเป็นวัดร้างอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของชุมชนบ้านทรายขาว ที่มาของชื่อวัดจะตรงข้ามกับวัดเทิง เนื่องจากตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ต่ำกว่า โดยวัดหลุ่มปรากฏร่องรอยซากวิหารแต่ถูกทำลายจนไม่เหลือรูปทรงทางสถาปัตย์ ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่นาและ

ป่ากล้วยของชาวบ้าน มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่แซมอยู่ สาเหตุที่มีการตั้งชื่อว่าวัดหล่ม คือ บริเวณนั้นเป็นพื้นที่ลุ่มฤดูฝนก็จะมีน้ำหลาก มีน้ำท่วมขังโดยชาวบ้านเชื่อกันว่า วัดทุ่ง หรือวัดหลุ่ม สร้างขึ้นสมัยท้าวศิลา เจ้าเมืองเซไลคนที่ 4 ซึ่งท้าวศิลานี้เชื่อว่าคือท้าววรจิตรในตำนานนางผมหอมที่ได้ล่องเรือทองคำมาแต่ภูหอ ภูโฮง (ภูหลวง) และได้ล่มลงตรงบริเวณที่ได้มีการก่อพระธาตุกุดเฮือคำ

5) หอโฮงการเจ้าฟ้าร่มขาว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดกู่คำริมฝั่งซ้ายแม่น้ำเลย พื้นที่ดังกล่าวเชื่อว่าเป็นที่ตั้งของกลุ่มเรือนผู้ปกครองเมืองซึ่งมีสถานะเป็นโฮง หรือศูนย์กลางการปกครองของเมืองทรายขาวในอดีต และเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณเจ้าฟ้าร่มขาวอดีตเจ้าเมืองทรายขาวตามความเชื่อของชาวบ้าน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปี พิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับการนับถือ “ผีเจ้านาย” คือการเลี้ยงปีที่จัดขึ้นในวันอาทิตย์แรกของเดือนหกของทุกปี

อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาหรือข้อจำกัดทรัพยากรทางวัฒนธรรม อย่างน้อย 3 ประการ คือ

1) องค์ความรู้ หรือเนื้อหาของพื้นที่ซึ่งจะพัฒนาสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีเนื้อหาที่ไม่ชัดเจน มีความสับสนปนเประหว่างข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และตำนานเรื่องเล่าความเชื่อในท้องถิ่น ซึ่งในบางครั้งไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนเท่าใดนัก ตัวอย่างเช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญต่างๆ แทบทั้งหมด จำกัดวงอยู่แค่เพียงเรื่องของชนชั้นนำ เป็นเรื่องราวที่เน้นในส่วนกิจกรรมของผู้นำเป็นหลักไม่ใช่เรื่องราวของท้องถิ่นที่เป็นระดับพื้นบ้าน ซึ่งอาจลดทอนความสำคัญที่มีต่อประชาชนในพื้นที่เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านน้อย

2) การจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ องค์ความรู้ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ชุมชนยังขาดการรวบรวมความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Explicit Knowledge) อย่างเป็นระบบ หรือหากมีการบันทึกไว้ก็เป็นข้อมูลที่สืบสาวต้นตอของแหล่งที่มาได้ยาก ขาดความน่าเชื่อถือ ผลที่ตามมาคือ องค์ความรู้ต่างๆ ถูกยึดกุมอยู่เพียงปราชญ์ชุมชน หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เท่านั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญ ที่แสดงถึงพัฒนาการของชุมชน จึงไม่ได้เป็น “ความทรงจำร่วมของสังคม” อีกทั้งองค์ความรู้ที่มีมิได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ หรือถูกถ่ายทอดสู่ชนรุ่นใหม่ รอวันสูญหายหรือหลงลืมไปตามกาลเวลา

3) การวางแผนจัดการ ด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นบ้านทรายขาวมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการความเป็นมาของจังหวัดเลย ทว่ายังไม่มีการวางแผนจัดการ

องค์ความรู้ที่มีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่าใดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์และกำหนดขอบเขตโบราณสถานชัดเจน สะท้อนให้เห็นได้จากการพังทลายของโบราณสถานบางแห่ง และการลุกล้ำพื้นที่แหล่งโบราณสถานที่สัมพันธ์กับพัฒนาการความเป็นมาของชุมชน

จากสภาพปัญหาของแหล่งเรียนรู้ที่พบ นำมาซึ่งการนำเสนอแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้านทรายขาว ดังต่อไปนี้

1) การสร้างและฟื้นฟูสำนึกร่วมของผู้คนในท้องถิ่น แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้บ้านทรายขาว เหล่านี้เบื้องต้นควรสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ที่เปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มสังคมต่างๆ ได้มี “ตัวตน” ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเกิดเมืองนอนของตน เพื่อให้ทุกคนเล็งเห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มี ก่อนปลูกฝังและถ่ายทอดสู่ชุมชนผ่านการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ ซึ่งการสร้างและการฟื้นฟูสำนึกร่วมของผู้คนในท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยความรู้ความเข้าใจในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นมีบทบาทและส่วนร่วมในการสร้างเป็นองค์ความรู้ขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมา ซึ่งรูปของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นแนวทางหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในหลายๆ แห่งที่มีส่วนสร้างและรวบรวมองค์ความรู้ในท้องถิ่นขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยความสำเร็จของบรรดาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทำให้แลเห็นการเกิดสำนึกร่วมของคนในท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมและองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นจากภายในท้องถิ่น ความรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีการจัดการผ่านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สามารถเพิ่มเติมขึ้นเรื่อยๆ จากการเรียนรู้ การให้ข้อมูลของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งก็รวมถึงการจัดการถ่ายทอดให้คนในท้องถิ่นรุ่นหลังได้เรียนรู้และขณะเดียวกันก็เผยแพร่ให้คนจากภายนอกรวมทั้งนักท่องเที่ยวได้อีกด้วย

2) การถ่ายทอดและกระจายองค์ความรู้ ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านทรายขาวคือ องค์ความรู้ต่างๆ ถูกยึดกุมอยู่เพียงปราชญ์ชุมชน หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนั้น แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือการค้นหาแนวทางการถ่ายทอดและกระจายองค์ความรู้ที่มีสู่ชุมชน รวมถึงให้คนในท้องถิ่นรุ่นหลังได้เรียนรู้และเผยแพร่ให้แก่คนจากภายนอก ซึ่งแนวทางที่สำคัญคือการผลักดันองค์ความรู้ในท้องถิ่นบูรณาการเข้าสู่กิจกรรมการเรียนการสอนในระบบการศึกษาอันจะเป็นแนวทางที่สามารถถ่ายทอดและปลูกฝังความรู้ให้คนท้องถิ่นรุ่นหลังๆ ได้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เนื่องจากมีกลไกในการดำเนินงานที่พร้อมกว่าแนวทางนอกระบบ โดยเฉพาะการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่เป็นดั่งพิมพ์เขียวสำหรับใช้เป็นแนวทางจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้ และทักษะจากพื้นฐานจากองค์ความรู้ที่มีในท้องถิ่นที่ผู้เรียน

ดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งต่างจากหลักสูตรแกนกลาง ที่เป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากส่วนกลางเพื่อเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ระดับประเทศ ที่ในบางครั้งอาจไม่สอดรับหรือสัมพันธ์กับองค์ความรู้ที่มีในท้องถิ่น

อภิปรายผล

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการจัดการแหล่งเรียนรู้บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบร่องรอยโบราณสถาน ที่บ่งบอกถึงพัฒนาการความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของชุมชน สถานที่ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผู้คนในท้องถิ่นทรายขาวทุกคนยังคงยึดมั่นถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดหลายแห่งที่สอดคล้องกับคำนิยามแหล่งรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 4) ที่กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เป็นขุมทรัพย์มหาศาลสามารถเรียนรู้จากชุมชนในเรื่องต่างๆมากมาย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชน ประวัติ ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ หรือการศึกษาของ รวิพร มูณีวรรณ (2548) ที่ได้ให้ความหมายของของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน/ท้องถิ่น คล้ายคลึงกันว่าหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สถานที่สถาบัน องค์กรตลอดจนทั้งวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีตลอดจนความเชื่อที่จัดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการศึกษาของ โปรยทอง แซ่แต้ (2545) ที่ให้ความหมายแหล่งวิทยากรชุมชนหรือแหล่งวิทยากรท้องถิ่นว่าหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนบุคคลสำคัญในชุมชน

แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่ว่านี้มีความสำคัญอย่างมาก ดังที่ แสงจันทร์ อินทนนท์ (2532) ได้ชี้ให้เห็นว่าความรู้ในท้องถิ่นเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะช่วยพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นด้านต่างๆ การจัดแหล่งความรู้ในชุมชนจึงเป็นการช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนของตนเอง ในรูปของการช่วยกันจัดสร้างแหล่งความรู้ โดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากรัฐ การพึ่งพาตนเองนี้ทำให้เกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของเป็นการช่วยให้แหล่งความรู้นั้นได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นอีกด้วย ช่วยให้คนคิดเป็น คนที่คิดเป็นนั้นเป็นผู้ที่สามารถปรับปรุงตนเองและสิ่งแวดล้อมให้ผสมกลมกลืนกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถมองเห็นปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหานั้น โดยเลือกทางตัดสินปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ซึ่งแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ใน

บ้านทรายขาว นับตั้งแต่การสร้างและฟื้นฟูสำนึกร่วมของผู้คนในท้องถิ่น ตลอดจนการถ่ายทอดและกระจายองค์ความรู้สู่ชุมชนนอกจากเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มสังคมต่างๆ ได้มี “ตัวตน” ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเกิดเมืองนอนของตน เพื่อให้ทุกคนเล็งเห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะช่วยพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นได้ด้วย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการจัดการแหล่งเรียนรู้บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจึงละเลยแหล่งเรียนรู้ประเภทอื่นๆ ฉะนั้น เพื่อความครบถ้วนควรที่จะมีการศึกษาแหล่งเรียนรู้ประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนควบคู่ไปด้วย

นโยบายการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ควรมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนควรให้องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เช่น การอนุรักษ์และกำหนดขอบเขตโบราณสถาน เพื่อป้องกันการลุกล้ำพื้นที่แหล่งโบราณสถานที่สัมพันธ์กับพัฒนาการความเป็นมาของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2530). **จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3.** รัฐบาลในสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จดพิมพ์ทูลเกล้าฯ ถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณในมหามงคลเฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพ ครบ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.

กรมศิลปากร. (2515). **คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: คลังวิทยา.

กรมศิลปากร. (2545). “นิทานเรื่องขุนบรมราชาพงศาวดารเมืองลานช้าง”. **ประชุมพงศาวดารฉบับการจนาภิเษก เล่ม 9.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร. (2545). “พงศาวดารล้านช้าง: ตามถ้อยคำในฉบับเดิม”. **ประชุมพงศาวดารฉบับการจนาภิเษก เล่ม 9.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร. (2544). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเลย.** กรงุเทพฯ: กรมศิลปากร.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **การพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้.** กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์. (2529). “สถานะการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”. **เศรษฐศาสตร์การเมือง,** 5(3): 138-154.

เติม วิพาคย์พจนกิจ. (2530). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธงชัย วินิจจกูล. (2548). “การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต: ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทย หลัง 14 ตุลาคม”. **สถานภาพไทยศึกษา: การสำรวจเชิงวิพากษ์,** กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์มบุคส์.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2558).“เมืองซายขาว: ชุมชนโบราณสำคัญของอาณาจักรล้านช้างในลุ่มแม่น้ำเลย”. **วารสารพื้นถิ่นโขง ชีมูล,** 1(2): 67-106.

โปรยทอง แซ่แต้. (2545). **การใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน.** เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2542, 19 สิงหาคม 2542). **ราชกิจานุเบกษา**. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. หน้า 1-23.

ยงยุทธ ชูแว่น. (2551). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

รวิพร มูณีวรรณ. (2548). **การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประกอบการจัดการเรียนรู้ของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1.** นครศรีธรรมราช: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนครศรีธรรมราช.

วชิรวรรณ เทียมทัน. (2545). **วิถีชีวิตคนขายล็อตเตอรี่: กรณีศึกษาอำเภอวังสะพุงจังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา.

สิลา วีระวงศ์. (2540). **ประวัติศาสตร์ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน.

แสงจันทร์ อินทนนท์. (2532). **แหล่งความรู้สู่การพัฒนา**. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน.

สำนักศึกษาธิการจังหวัดเลย. (2543). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดเลย**. เลย: เมืองเลยการพิมพ์.

การสัมภาษณ์

กองไล ป้องกัน. (11 มีนาคม 2560). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 6 บ้านทรายขาวกลาง ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

คำหยาด บรรพลา. (12 มีนาคม 2560). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. ที่บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 5 บ้านทรายขาวใน ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ทองคิด พทธซาคำ. (15 มิถุนายน 2559). **สัมภาษณ์** ข้าราชการครู. ที่บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 6 บ้านทรายขาวกลาง ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

พวงจันทร์ คำภา. (11 มีนาคม 2560). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. ที่บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 5 บ้านทรายขาวใน ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

อำพร มีมะจำ. (11 มีนาคม 2560). **สัมภาษณ์**. อดีตผู้ใหญ่บ้าน. ที่บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 5 บ้านทรายขาวใน ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

.....

ภาพที่ 1 ที่ตั้งหมู่บ้านทรายขาว

ที่มา: ปรับปรุงจาก Google Maps วันที่ 30 ตุลาคม 2562

ภาพที่ 2 แผนที่เดินดินบ้านทรายขาว

ที่มา: คณะผู้วิจัย 11 มีนาคม 2560